

ב"ה

עוֹמֵק הַפֶּשֶׁט עיונים ברש"י

פ' ויחי

על פי 'לקוטי שיחות' כרך טו

להערות, הארות ו'הקדשות'
ולהצטרפות לרשימת התפוצה

אנא לפנות לדוא"ל

rizs@neto.bezeqint.net

או לטלפון

08-6882799 / 050-4125205

© כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

א

על דברי יעקב לראובן (מט, ג-ד): "פחז כמים אל תותר", מפרש רש"י שראובן הפסיד את הכהונה והמלכות / במדרשי חז"ל איתא שראובן הפסיד גם דבר שלישי: בכורה, ואילו רש"י השמיט זאת כאן / הכהונה והמלכות הם ענינים של הנהגה ואותם הפסיד ראובן בגלל ה"פחז", ואילו הבכורה היא ענין לעצמו

ב

המלכות ניתנה ליהודה בגלל שבחו בהצלת יוסף ובהצלת תמר (רש"י מט, ח-ט) / גם אצל ראובן מצינו מעלות גדולות בענינים אלו, אלא שמעלת יהודה היא בענין המעשה בפועל

ג

בפירוש הכתוב "גור אריה יהודה מטर्फ בני עלית" (מט, ט), יש אומרים ש"בני" קאי על יוסף בן יעקב / רש"י מדגיש ש"בני" מתייחס ליהודה, כי דוקא כך מובן גודל השבח / בתיבת "מטרף" לומד רש"י שיש משמעות כפולה - גם יוסף וגם תמר - כדי לבאר את הטעם שיהודה זכה למלכות (ולא ראובן)

ד

רש"י מאריך ביותר בפירוש דברי יעקב "בקברי אשר כריתי לי" (נ, ה) / כדי לשכנע את פרעה - הוצרך יוסף לפרט את גודל ויוקר המקום בעיני יעקב אביו / ביאור ה'צריכותא' בשלושת הפירושים בתיבת "כריתי"

”ראובן בכרי אתה פחי וראשית אוני יתר שאת
ויתר עז. פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי
אביך אז חללת יצועי עליה” (מט, ג-ד)

-רצ"י-

יתר שאת - ראוי היית להיות יתר על
אחיק בכהונה, לשון נשיאות כפים. ויתר
עז - במלכות, כמו 'ויתן עוז למלכו'. ומי
גרם לך להפסיד כל אלה; 'פחז כמים'
- הפחז והבהלה אשר מהרת להראות
כעסך, כמים הללו הממהרים למרוצתם,
לכך 'אל תותר' - אל תרבה ליטול כל
היתרות הללו שהיו ראויות לך:

רש"י מזכיר שני פרטים שהפסיד ראובן: כהונה ומלכות; אך מצינו פרט שלישי
שהוא הפסיד - הבכורה. ומקרא מפורש הוא בדברי-הימים¹: "ובני ראובן בכור ישראל
.. ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף".

וגם רש"י בפירושו על התורה הביא דבר זה שהפסיד ראובן, והוא בפרשת וישלח²,
על הפסוק "בכור יעקב ראובן": "בכור לנחלה, בכור לעבודה, בכור למנין, ולא ניתנה

1. דהי"א ה, א.

2. לה, כג.

עומק הפשט – עיונים בדש"י

בכורה ליוסף אלא לענין השבטים, שנעשה לשני שבטים" - הרי שהבכורה ("לענין השבטים") ניטלה מראובן וניתנה ליוסף.

וצריך ביאור, למה לא נזכר כאן דבר זה, שראובן הפסיד את הבכורה, ונזכרו רק כהונה ומלכות?

ובאמת, שבדברי חז"ל על אתר הזכירו את כל שלושת הפרטים. כן הוא בתרגום אונקלוס: "הוה חזי למיסב תלתא חולקין, בכירותא כהונתא ומלכותא". ועל דרך זה בתרגום יונתן בן עוזיאל, תרגום ירושלמי, וכן במדרש תנחומא³ ומדרש רבה⁴, ועוד;

מהו הטעם איפוא שרש"י אינו מזכיר כלל את הפסד הבכורה, אלא רק את הפסד הכהונה והמלכות?

"יתר" שנים

אך טעמו של רש"י פשוט⁵:

בכתוב נאמר "אל תותר" - היינו, שנשללו מראובן "היתרות הללו שהיו ראויות", והם "יתר שאת ויתר עז" הכתובות לפני כן. ומעתה, כיון ש"יתר שאת" קאי על כהונה (מלשון נשיאות כפים) ו"יתר עז" קאי על מלכות (מלשון "ויתן עוז למלכו"), שוב אין הבכורה נכללת בלשון "יתר" ובמילא מוכח מהכתוב שאינה בכלל המיעוט של "אל תותר".

אלא שזה מיישב רק את רש"י, למה למד כך בפשט הכתוב (ומיאן בפירוש התרגום וכו'); ועדיין צריך ביאור בכתוב עצמו - למה באמת נזכרו כאן רק הכהונה והמלכות ולא הבכורה?

3. פרשתנו ט.

4. פרשתנו פצ"ח, ד. פצ"ט, ו.

5. וראה גם בדברי הרא"ם כאן.

עומק הפשט – עיונים בדש"י

ויש לומר בזה, ובהקדים:

הכתוב מדגיש "פחז כמים אל תותר", ומפרש רש"י - "ומי גרם לך להפסיד כל אלה? הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך".

וכד דייקת, יש בזה חידוש:

בפשטות לומדים, שעיקר חטאו של ראובן היה בעצם המעשה שחילל יצועי אביו; אולם מהדגשת הכתוב על ענין ה"פחז", משמע שעיקר הגורם להפסיד את המעלות הראויות לו הוא (אינו המעשה עצמו, אלא) זה שמיהר להראות את כעסו באופן של "פחז ובהלה".

"על מי מנוחות ינהלני"

ביאור הענין:

במעשה ראובן (ש"בלבל יצועי אביו") יש שני פרטים: אחד, עצם המעשה של הבלבול, והשני, זה שעשה זה באופן של "פחז כמים".

ועל כל אחד משני הפרטים הפסיד ענין אחר - על עצם המעשה נענש ראובן בנטילת הבכורה, ועל זה שהתנהג באופן של פחז ובהלה נענש בנטילת הכהונה והמלכות.

והטעם לזה:

ההבדל בין בכורה לכהונה ומלכות הוא, שבכורה היא מעלה באדם עצמו (שנוטל פי שנים בנחלה וכו'), אבל אין בזה שררה והשפעה כלפי הזולת; ואילו כהונה ומלכות הם עניני הנהגה ביחס לזולת: ענינו של מלך הוא לצאת ולבוא לפני העם ולדאוג

עומק הפשט – עיונים ברש"י

לכל צרכיהם, וענינו של הכהן הוא לברך את העם (בנשיאת כפים) וכן להורות תורה ומשפט⁶.

ובכן, כאן מדבר יעקב על זה שראובן התנהג בפחז ובהלה, "מהרת להראות כעסך" - כאשר רק היה נראה לו שמשכבי אביו צריכים להיות באהל לאה, מיד נעשה אצלו כעס ותיכף ומיד בלב יצועיו - שהנהגה כזו מראה שאין לו ארך-אפים, סבלנות ומתינות הנדרשים מהממונה להיות מנהיג ומורה להמון העם, ולכן ניטלו ממנו הכהונה והמלכות⁷;

אולם עצם המעשה שראובן טעה בשיקול הדעת שלו והחליט שיצועי אביו צריכים להיות באהל לאה - הרי אין זה מראה על פגם בהנהגתו כלפי הזולת, אלא "קלקול" בהנהגתו שלו בעצמו, ובדוגמא לזה הוא הפסיד את מעלת הבכורה, שענינה מעלת האדם כלפי עצמו.

אולם כיון שסוף סוף היתה כוונתו לשמים, שתבע עלבון אמו, ומה גם שהיה עסוק בתשובתו כמה שנים, עד שאמרו "לא חטא ראובן"⁸ - לכן לא ניטלה ממנו מעלת הבכורה לגמרי, אלא רק "לענין השבטים" (וכדברי רש"י האמורים, שראובן נשאר "בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין, ולא ניתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים");

ודוקא הכהונה והמלכות, שהם עניני הנהגה והוראה לרבים, ניטלו ממנו לגמרי, כיון שבפועל הראה בהנהגתו "פחז ובהלה" שאינם מתאימים למנהיג ומורה לעם, וגם אם כוונתו היתה רצויה הרי סוף סוף אינו ראוי לאיצטלא זו.

(חלק טו - ויחי ג)

6. כדברי הכתוב בתחילת פרשת שופטים, וכן בפרשת וזאת הברכה לג, י: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל".

7. וראה גם אברבנאל כאן.

8. פרש"י וישלח לה, כב.

”יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יָדָךְ בְּעַרְףְּ אִיכִיךָ
יִשְׁתַּחֲוּוּ לָךְ בְּנֵי אֲבִיךָ. גּוֹר אֲרִיָּה יְהוּדָה מִטָּרְךָ
בְּנֵי עֲלִית פָּרַע רִבֵּץ כְּאֲרִיָּה וּכְלָבִיא מִי יִקְיַמְנוּ”
(מט, ח-ט)

-רש"י-

מטרף - ממה שחשדתיך ב'טרוף טורף
יוסף חיה רעה אכלתהו', וזהו יהודה
שנמשל לאריה; בני עלית - סילקת את
עצמך ואמרת 'מה בצע וגו'. וכן בהריגת
תמר, שהודה 'צדקה ממני'. לפיכך 'כרע
רבץ וגו' בימי שלמה 'איש תחת גפנו וגו':

משמעות הענין היא, שבזכות שני שבחים אלו - הוא שקיבל יהודה את המלכות
(וכלשון רש"י "לפיכך וכו'"); כי מעיקרא היה ראובן צריך לזכות במלכות, בתור בכור
- אך "מי גרם לך להפסיד .. הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו
הממהרים למרוצתם"⁹ - והיינו, זה שראובן בלבד יצועי אביו לאחר פטירת רחל.

ולכן עברה זכות המלכות ליהודה - וכדברי רש"י בתחילת הענין: "יהודה אתה
יודוך אחיך - לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים, התחיל יהודה לסוג לאחוריו,

9. פרש"י פרשתנו מט, ג-ד. וראה (בכל הענין) - לעיל סימן א.

עומק הפשט – עיונים בדש"י

וקראו יעקב בדברי ריצוי, יהודה לא אתה כמותם וכו"; והיינו, שראובן הפסיד את המלוכה בגלל מעשיו, והיא עברה וניתנה ליהודה בזכות שני השבחים האמורים.

[וכן מפורש בבעל הטורים כאן: "לראובן אמר 'עלית' והיית ראוי ליקח מתנות כהונה ומלוכה, דכתיב ביה 'ויתן עז למלכו'. ומי גרם לך שהפסדת אותך? 'כי עלית משכבי אביך'; וליהודה אמר - אבל אתה, ש'מטרף בני עלית', זכית ועלית ולקחת מתנות מלוכה"].

ראובן – תשובה וכוונות טובות

אלא שהענין דורש ביאור¹⁰:

לכאורה, שני שבחים אלו שמשבח יעקב את יהודה - א) שאמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (יוסף); ב) שהודה ואמר "צדקה ממני" (תמר) - מצינו כמותם גם בראובן אחיו; ואדרבה, ביתר שאת ויתר עוז!

ובפרטיות:

השבח הראשון, זה שיהודה סילק עצמו מהריגת יוסף ואמר "מה בצע כי נהרוג את אחינו" - הרי גם ראובן התנגד להריגת יוסף ואמר "לא נכנו נפש", כמסופר בפרשת וישב¹¹.

ובראובן היה זה יותר מאשר ביהודה - כי:

זה שאמר יהודה "מה בצע" פירושו "מה ממון" (כפירוש רש"י), כלומר - זה שהוא לא הניח לאחיו להרוג את יוסף היה מפני שהוא רצה להרוויח ממון על ידי מכירתו;

10. וראה גם במדרשי חז"ל - מכילתא בשלח יד, כב. מדרש תהלים מזמור עו, ב. תוספתא ברכות פ"ד, טז. ולהעיר מפרש"י על דברי-הימים א ה, א.

11. לז, כא. וראה מקץ מב, כב: "ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם גו".

עומק הפשט – עיונים בדש"י

ולכן באמת התרעמו עליו השבטים אחר כך, כמו שמפרש רש"י בפרשת וישב¹², שלאחר מכן "הורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם. אמרו: אתה אמרת למוכרו - אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך".

ואילו ראובן רצה הרי להחזיר את יוסף לאביו יעקב, וכמפורש שם¹³: "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשליכו בו, למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו".

ומעתה תמוה¹⁴ - איך יתכן שדבר זה יהווה סיבה שדוקא יהודה יקבל את המלכות (יותר מראובן)?

וגם השבח השני, זה שיהודה הודה במעשה תמר ואמר "צדקה ממני" - הרי גם אצל ראובן מצינו שהודה על מעשיו וחזר עליהם בתשובה, כפי שרש"י מפרש בפרשת וישב¹⁵ שראובן "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו!"

וכד דייקת, הרי בהודאת ראובן יש חידוש גדול יותר מאשר הודאת יהודה:

אצל יהודה מצינו שהוא הודה פעם אחת בלבד, וגם זה משום שהיה מוכרח בדבר: אם לא היה מודה - הרי שהיה גורם להריגת תמר והעוברים שבמעיה!

ואילו אצל ראובן:

(א) תשובתו נמשכה כמה וכמה שנים;

(ב) תשובתו היתה באופן של "עסוק בשקו ובתעניתו";

12. לח, א.

13. לז, כב.

14. ראה גם ריב"א עה"ת כאן.

15. לז, כט.

ג) גם הפעולה שעליה שב בתשובה - זה ש"בלבל יצועי אביו", לא היתה כה חמורה: הרי הוא עשה זאת לשם כיבוד אם, ולכן אין זה נחשב לחטא, כפי שפירש רש"י בפרשת וישלח¹⁶ "ללמדנו שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן", ולכן "אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור" - ואף על פי כן, הרבה ראובן בתשובה על מעשה זה.

ושוב קשה - איך יתכן כי דברים אלו מהווים טעם לשבחו של יהודה יותר מאשר ראובן!?

יהודה – המעשה הוא העיקר

והביאור בזה:

ענינו של מלך הוא בפעולותיו עבור הזולת - לדאוג לענינים וצרכים של עמו, "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם, ואשר יוציאם ואשר יביאם"¹⁷.

ומכאן השייכות של מלכות ליהודה דוקא - שהוא שבפועל הציל את זולתו: אמירתו של יהודה "מה בצע גו" הצילה את יוסף מהריגה, והוציאה אותו מהבור (שהיה מלא ב"נחשים ועקרבים"¹⁸); וכמו כן הודאתו של יהודה באמרו "צדקה ממני" - הצילה את תמר מגזר דין של שריפה.

שונה הדבר בראובן, שאמנם תשובתו וכוונתו היו נעלים יותר מאשר ביהודה, אבל מעלה זו היתה בעיקר בו כשלעצמו, לא בשייכות לטובת והצלת הזולת:

זה שהוא אמר "לא נכנו נפש .. השליכו אותנו אל הבור הזה .. למען הציל אותנו מידם להשיבו אל אביו" מורה על כוונתו הטובה - אך בפועל, עצה זו הועילה להציל

16. לה, כב-כג.

17. פינחס כז, יז.

18. פרש"י וישב לז, כד.

עומק הפשט - עיונים בדש"י

את יוסף רק מהריגתו על ידי אחיו, אולם לא הצילה אותו ממיתת רעב ומ"נחשים ועקרבים" הנמצאים בבור!

וכן מעלתו של ראובן בתשובתו על מעשה בלהה - "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו" - היה זה ענין שלא היתה לו שייכות ופעולה על הזולת; יתירה מזו: אם ראובן לא היה "עסוק בשקו ובתעניתו" בעת מכירת יוסף, אולי היה מוצא עצה כיצד להציל את יוסף (ואולי היה יכול להוציאו מן הבור כאשר אחיו ישבו "לאכול לחם") ולהחזירו סוף סוף אל אביו; דוקא משום שהוא היה עוסק עם עצמו (אמנם בענינים נעלים "בשקו ובתעניתו", אבל בעניניו שלו) - לכן הגיעה מכירת יוסף.

ולכן משבח יעקב את יהודה בזה ש"מטרף בני עלית" - זה שהוא הצליח לפעול במעשה להצלתו של הזולת - בתור ראיה על כך שהוא ראוי למלכות; ואילו בראובן, תשובתו וכוונתו וכו' מורים על מעלתו בעצמו, אך לא על היותו ראוי למלוכה.

וממוצא דבר למדנו, שאין ליהודי להתעסק רק עם שלימות עצמו, אלא עליו לעסוק גם בטובת זולתו בפועל ממש, ועל ידי זה זוכים להמשך הכתוב: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבוא שילה ולו יקהת עמים", וכפירוש רש"י: "מלך המשיח שהמלוכה שלו", במהרה בימינו.

(חלק טו - ויחי ג)

**"גור ארִיָה יְהוּדָה מְטָרָף בְּנֵי עֲלִית פָּרַע רִבֵּץ
כְּאֲרִיָה וּכְלָבִיא מִי יְקִימְנוּ" (מט, ט)**

-רצ"י-

מטרף - ממה שחשדתיך ב'טרוף טורף
יוסף חיה רעה אכלתהו', וזהו יהודה
שנמשל לאריה; בני עלית - סילקת את
עצמך ואמרת 'מה בצע וגו'. וכן בהריגת
תמר, שהודה 'צדקה ממני'. לפיכך 'כרע
רבץ וגו' בימי שלמה 'איש תחת גפנו וגו':

ביארו מפרשי רש"י, אשר בדבריו אלו יש חידוש בהבנת התיבות "מטרף בני
עלית":

במדרשי חז"ל מצינו פירוש¹⁹, שתיבת "בני" קאי על יוסף, והיינו שיעקב משבח את
יהודה ואומר לו: "מטרף בני - עלית", סילקת עצמך מהריגתו של בני יוסף;

אמנם רש"י מדגיש אשר "בני" קאי על יהודה, ויעקב אומר ליהודה: "מטרף - בני
עלית", אתה בני יהודה סילקת עצמך מענין ה"טרף".

19. ראה תנחומא פרשתנו י: "מטרף בני עלית, מטרף בני יוסף עלית שאמרת 'מה בצע כי נהרוג'". וכן במדרש
שכל טוב: "בשביל ש'מטרף בני' יוסף שרצו אחיו לטרפו, אתה יהודה 'עלית' וסילקת עצמך מאותו העון". ועוד.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

ולכן מפרש רש"י בתחילה את ענין "מטרף" כענין בפני עצמו: "ממה שחשדתיך ב'טרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו", ואחר כך הוא מפרש ש"בני עלית" קאי על יהודה שהוא סילק את עצמו מענין ה"טרף".

ויש להטעים שיטת רש"י - שכן מוכרח מתוכן הענין:

זה שהכתוב קאי על ענין יוסף, מובן כבר מתיבת "מטרף" כשלעצמה - שהרי דוקא ביוסף מצינו לשון זו של "טרוף טורף".

ובכן, אם נאמר ש"בני" מתייחס גם ליוסף (ושיעור הכתוב הוא "מטרף בני"), אין כאן תוספת שבח ליהודה, אלא אדרבה: זה יכול להתפרש כירידה בשבחו, שכל זה שהוא סילק עצמו "מטרף" הוא רק משום שזהו "טרף בני", בנו של יעקב, אבל אם היה זה מישהו אחר - לאו דוקא שהיה מסלק עצמו "מטרפו".

ולכן מפרש רש"י שתיבת "מטרף" היא ענין לעצמו, ובזה מסתכם הענין של יוסף; ותיבת "בני" צמודה היא לתיבת "עלית" - "בני (יהודה) עלית".

"טָרֵף" – גם זכר וגם נקבה?

אך צריך ביאור בזה שהוסיף רש"י כאן את פרשת תמר - "וכן בהריגת תמר שאמר 'צדקה ממני'":

הרי נאמר כאן "מטרף" פעם אחת בלבד: "מטרף בני עלית", ומנין לנו להעמיס בתיבה אחת שני ענינים שונים, גם יוסף וגם תמר?! ובפרט שבתמר לא נאמר הלשון "טרף" כלל, אלא דוקא ביוסף ("טרוף טורף יוסף").

[ואכן, במדרש רבה²⁰ חילקו זה לשני פירושים נפרדים: "מטרפו של יוסף, שאמרת 'מה בצע'. דבר אחר: 'מטרף' - מטרפה של תמר שהצלת ד' נפשות כו". ובמפרשי המקרא יש שפירשו רק

20. ב"ר פצ"ט, ח.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

על יוסף²¹, ויש שפירשו רק על תמר²², ומהתימה על רש"י שדרכו "פשוטו של מקרא" שצירף שניהם גם יחד].

וכבר האריכו בזה מפרשי רש"י²³; והנראה לבאר בדרך הפשט, שהוכרח רש"י לשני הענינים כי דוקא בזה מובנת מעלתו של יהודה לגבי ראובן, כדלקמן.

טובה כפולה ומכופלת

ביאור הענין²⁴:

משמעות המשך הענין היא, שבזכות שבח זה של "מטרף בני עלית" - הוא שקיבל יהודה את המלכות, שעל זה הוא שנאמר "גור אריה יהודה", שהיא נבואה על מלכות דוד ושלמה וזרעם;

כי מלכתחילה היה ראובן צריך לזכות במלכות, בתור בכור - אך ראובן הפסיד את המלוכה בגלל הנהגתו בפחז ובהלה²⁵, והיא עברה וניתנה ליהודה בזכות שני השבחים האמורים.

ולכן מפרש רש"י שבתכות "מטרף בני עלית" מתכוון יעקב לשני שבחים, הן זה שיהודה סילק עצמו מהריגת יוסף והן שהודה ומנע את הריגת תמר - ולא די לו בשבח הראשון בלבד - כי אצל ראובן מצינו (במיוחד) שני שבחים, ולכן מסתבר שכאשר יעקב בא לדבר במעלת יהודה, שלו ראוייה המלכות, הרי הוא מדגיש את מעלתו (יותר מראובן) בשני הענינים.

21. ראה כלי יקר ועוד.

22. ראה תרגום אונקלוס וחזקוני.

23. ראה ספר הגור. משכיל לדוד. באר בשדה. ועוד.

24. וראה בארוכה לעיל סימן ב.

25. ראה בארוכה לעיל סימן א.

ואלו הם שני הענינים שבצדקותו של ראובן:

אחד הוא חזרתו בתשובה לאחר ש"בלבל יצועי אביו", כפי שרש"י מפרש בפרשת וישב²⁶ שראובן "עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו", ומחשבון השנים²⁷ עולה שהיה זה כמה שנים לאחר המעשה ועדיין היה ראובן עוסק בתשובה - שזה מורה על צדקותו.

והשני הוא פעולתו להצלת יוסף: כאשר רצו השבטים להרוג את יוסף ראובן התנגד להריגת יוסף ואמר "לא נכנו נפש", כמסופר בפרשת וישב²⁸, ולכן שמו אותו בבור (במקום להורגו בידים); וכוונת ראובן היתה להוציא את יוסף מן הבור ולהחזירו אל אביו, וכמפורש שם "למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו".

ראובן התכוון, יהודה הועיל

ובכן, יעקב משבח את יהודה בשני ענינים - שיש בהם דמיון לשני הענינים שבראובן, אך אצל יהודה הם נעשו באופן שלם וראוי יותר (ולכן דוקא הוא ראוי למלכות):

כשם שבראובן מצינו שהוא פעל להציל את יוסף, הרי גם יהודה הציל את יוסף ממיתה. אך דוקא יהודה הוא שבפועל הציל את יוסף:

אמירתו של יהודה "מה בצע גו" הצילה את יוסף מהריגה, והוציאה אותו מהבור (שהיה מלא ב"נחשים ועקרבים"²⁹); ואילו ראובן, אמנם אמר "לא נכנו נפש.. השליכו אותו אל הבור הזה.. למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו" והדבר מורה על

26. לז, כט.

27. ראה רש"י ס"פ תולדות. ועוד.

28. לז, כא-כב. וראה מקץ מב, כב: "ויען ראובן אותם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם גו".

29. פרש"י וישב לז, כד.

עומק הפשט - עיונים בדש"י

כוונתו הטובה - אך בפועל, עצה זו הועילה להציל את יוסף רק מהריגתו על ידי אחיו, אולם לא הצילה אותו ממיתת רעב (וכן מ"נחשים ועקרבים" הנמצאים בבור)!

וכשם שאצל ראובן מצינו שהוא חזר בתשובה על בלבול יצועי אביו - כן יהודה הודה במעשה תמר ואמר "צדקה ממני". וגם בזה נראית מעלתו של יהודה:

אצל יהודה הרי הודאתו הביאה בפועל להצלת תמר ובניה; ואילו זה שראובן היה "עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו" - לא הביא תועלת של ממש לזולתו. יתירה מזו: אם ראובן לא היה "עסוק בשקו ובתעניתו" בעת מכירת יוסף, אולי היה מוצא עצה כיצד להציל את יוסף ולהחזירו סוף סוף אל אביו; דוקא משום שהוא היה עוסק עם עצמו (אמנם בענינים נעלים "בשקו ובתעניתו", אבל בעניניו שלו) - לכן הגיעה מכירת יוסף.

ולכן משבח יעקב את יהודה בזה ש"מטרף בני עלית" - זה שהוא הצליח לפעול במעשה להצלתו של הזולת - בתור ראייה על כך שהוא ראוי למלכות, שהרי זה ענינו של המלך - לדאוג לצרכי בני עמו בפועל ממש.

(חלק טו - ויחי ג)